

Література

1. Varosh – онлайн-журнал про Закарпаття. URL: <https://varosh.com.ua/>
2. Народитися у сорочці: Як вишиванка береже генетичний код закарпатців. *Деро. Закарпаття*. 21 травня 2020. URL: <https://zak.depo.ua/ukr/zak/vishivanka-26112016180000>
3. Чим особлива закарпатська вишиванка. У третій четвер травня українці святкують День вишиванки. *Деро. Закарпаття*. 16 травня 2019. URL: <https://zak.depo.ua/ukr/zak/chim-osobлива-zakarpatska-vishivanka-20190516962960>

Хорошковська-Носач Тетяна,
*науковий співробітник
відділу навчання мов національних
меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: khoroshkovska@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ УСНОМОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ВИШИВАНКОЮ ЯК ОБЕРЕГОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ключові слова: усномовленнєва компетентність, орфоепічні навички, словниковий запас, граматичні навички й уміння, аудіювання, діалогічне й монологічне мовлення, формування, завдання, гра, вишиванка.

Одне із важливих завдань сучасної школи – сформувати в учнів мовленнєву компетентність, складовою якої є уміння сприймати, розуміти й відтворювати почуту інформацію, ставлення до неї, уміння вступати в діалог чи дискусію і підтримувати їх, формулювати запитання й відповідати на них, висловлювати згоду, заперечення, припущення, аргументовано відстоювати свою позицію, формулювати й висловлювати власну думку тощо. Усномовленнєва компетентність включає уміння правильно вимовляти звуки української мови, знати й доречно вживати у мовленні слова, граматично правильно будувати висловлювання, уміти слухати й розуміти почуте.

Формування та вдосконалення *орфоепічних навичок* передбачає вправління учнів у правильній вимові звуків відповідно до загальноприйнятих орфоепічних норм. Так, під час ознайомлення учнів з вишиванкою як оберегом українського народу слід наголосити, що слово «вишиванка» в українській мові має подвійний наголос: на другому («виші́ванка») або на третьому («вишива́нка») складі, слово «ві́шитий» – лише на першому, а «виші́ваний» – на другому. Також доцільно звернути увагу школярів на вимову назв регіонів України, які походять від назв

областей, наприклад, вишиванка з Вннччини, Донеччини, Житомирщини, Запоржжя, Київщини, Одещини, Сумщини тощо, а також тих, що історично склались протягом століть: Буковина, Галичина, Гуцульщина, Закарпаття, Полісся, Придніпров'я, Слобожанщина та ін.

Основою для формування усномовленневої компетентності є наявність в учнів певного лексичного запасу. Тому важливе значення має проведення *словникової роботи*, яка складається з двох етапів: пояснення (семантизації) значення слів і активізації їх у мовленні. Так, можна ознайомити учнів зі словами «вишиванка», «візерунок», «дизайнер», «оберіг», «орнамент», «символ», «традиція» тощо. Семантизацію слів доцільно здійснювати шляхом демонстрації предметів, малюнків або описово: учитель показує предмет чи його зображення, чітко вимовляє його назву, учні кілька разів повторюють, наслідуючи вчителя [1, с. 100]. Активізація слів у мовленні «тісно пов'язана з практичним засвоєнням граматичних форм» [1, с. 100–101]. Ефективним на цьому етапі буде використання ігрової вправи «Так чи ні?». Наприклад, учитель демонструє учням малюнок із зображенням вишитої сукні і запитує: «Це рушник?» (Ні, це вишиванка), «Вишиванка біла?» (Ні, жовта), «Вишиванка чоловіча?» (Ні, жіноча).

Засвоєнню слів і граматичних форм сприяють ігрові завдання, наприклад, гра «Відгадай символ». Учитель повідомляє: «Це зображення є символом сили та міцності». Учні мають здогадатися, що це листя дуба. Або: «Яка рослина символізує красу?» (Калина). Ефективною для збагачення словникового запасу учнів є вправа «Асоціативний куц». Наприклад, учитель пропонує учням дібрати асоціації до слова «вишиванка»: «Що ви уявляєте, коли чуєте слово «вишиванка»?» (Сорочка, сукня, Україна, Батьківщина, матір, краса, свято). Така робота спонукає учнів міркувати, висловлювати свої думки, почуття, емоції, ставлення до предмета, про який іде мова. Цікавою є гра «Знайдіть зайве слово»: учитель пропонує учням низку слів і пояснює, що серед них є «зайве», учням потрібно визначити його. Наприклад: 1) вишиванка, орнамент, символ, червоний («зайве» слово «червоний»); 2) зелений, червоний, колір, білий («зайве» слово «колір»). При цьому «зайвим» може бути слово, яке належить до іншої частини мови або стосується іншої теми. Завдання можна ускладнити, запропонувавши учням не лише знайти «зайве» слово, а й аргументувати свій вибір. Важливе значення для збагачення лексичного запасу учнів мають кросворди. Розгадувати їх цікаво й корисно. Крім того, це розвиває кмітливість, пам'ять школярів, розширює їхній кругозір. Отже, з метою збагачення словника учнів, можна запропонувати їм розгадати кросворд про вишиванку.

Будь-яке висловлювання, як відомо, складається зі слів, словосполучень, фраз і речень, які мають бути правильно поєднані між собою. *Граматичні навички й уміння* (наприклад, уживання відмінкових закінчень іменників, прикметників і займенників, особових закінчень дієслів, сполучення іменників з прийменниками, використання форм однини і множини тощо) «забезпечують граматично

правильне оформлення мовлення» [3, с. 27]. З метою формування граматичних умінь корисним буде завдання дібрати прикметники до слів «вишиванка», «рушник», «сорочка». На етапі формування мовленнєвих граматичних навичок доцільно пропонувати учням зразки мовлення: «На вишиванці зображено калину. Що зображено на рушнику? На сорочці?» (На рушнику зображено троянду. На сорочці зображено листя дуба), «Синій колір символізує воду й небо, позбавлення від хвороб і душевний спокій. Що символізує жовтий колір?» (Жовтий колір символізує багатство, достаток).

Невід'ємним складником усного мовлення є *аудіювання* – уміння слухати й розуміти почуте, сформованість яких має важливе значення в освітньому процесі. Для аудіювання учням можна запропонувати цікаві, пізнавальні тексти, вірші, пісні про вишиванку, які корисно не лише слухати, а й зачувати напам'ять. З метою перевірки почутого вчитель може поставити два-три запитання за змістом, наприклад: «Коли святкують День вишиванки?» (У травні. У третій четвер травня), «Який колір означає весняну землю, що обіцяє щедрий урожай?» (Коричневий). Можна запропонувати учням намалювати почуте або знайти серед малюнків той, що відповідає змісту прочитаного [1, с. 94].

Уміння спілкуватися передбачає сформованість в учнів *умінь діалогічного й монологічного мовлення*. З метою формування їх учителям доцільно використовувати завдання, які спонукають школярів до побудови висловлювань. Так, на початку уроку можна провести невелику бесіду про те, що учні знають про День вишиванки, про символіку кольорів і орнаментів у вишивці. З метою розвитку монологічного мовлення доцільно запропонувати інтерактивну гру «Мікрофон» (учні по черзі розповідають, що нового дізнались про День вишиванки), «Незакінчені речення» (вчитель формулює початок речення і пропонує учням завершити його, наприклад: «Сьогодні на уроці я дізнався(лась)...», «Цікавою для мене була інформація про...» тощо).

Під час формування усного мовлення, О. Хорошковська радить «використовувати прийом малювання, коли учні малюють окремі предмети у зв'язку з темою, яка вивчається» [2, с. 122]. Як зазначає дослідниця [2, с. 123], дидактична цінність такої роботи полягає в тому, що учні з одного пояснення повинні зрозуміти завдання вчителя, узяти папір, олівці, фломастери потрібного кольору, а потім відповісти на запитання «Що ти намалював(ла)?», «Якого кольору вишиванка/квітка?» тощо. Так, можна запропонувати учням намалювати вишиту сорочку, будь-яку людину або свою родину у вишитому одязі, потім описати намальоване. Крім того, учні можуть виготовити вишиванку з паперу, зробити аплікацію та описати процес своєї праці: «Для аплікації мені потрібні...», «Спочатку я роблю/вирізаю/малюю...». Завдання можна сформулювати й так: «Намалюйте вишиванку, кольори якої символізують...», «Намалюйте вишиванку з рослинним орнаментом. Розкажіть, що символізують візерунки та кольори на створеній вами вишиванці».

Цікавим завданням для учнів є складання сенканів – невеликих творів, що складаються з п'яти рядків, у яких: перший рядок – одне слово-іменник; другий – два слова-прикметники; третій – три дієслова; четвертий – фраза з чотирьох слів – ставлення до названого в першому рядку слова; п'ятий – одне слово-іменник, асоціація до слова в першому рядку. Прикладом сенкану про вишиванку може бути:

Вишиванка.
Гарна, українська.
Оберігає, захищає, прикрашає.
Я люблю носити вишиванку.
Краса.

Серед завдань, що спонукають учнів до створення власних висловлювань, можуть бути: «Розкажіть, як святкують День вишиванки у вашому закладі освіти. У родині», «Підготуйте невелике повідомлення про вишиванку. Почніть його так: «День вишиванки відзначають...», «Я люблю...», «Мені подобається...», «Вишиванка для мене – не просто одяг...».

Як свідчить практика навчання, у школярів виникають труднощі, коли їм треба самостійно сформулювати запитання. Тому завдання вчителя навчити учнів не лише відповідати, а й запитувати, наприклад: «Що означає червоний колір на вишиванці?», «Що символізує калина у вишивці?».

З метою формування умінь діалогічного мовлення доцільно запропонувати учням скласти й розіграти діалог про вишиванку, святкування Дня вишиванки (по 3–4 репліки на кожного учня), використовуючи запитання й короткі відповіді на них, а також етикетну лексику.

Як показали результати навчання, такі завдання цікаві для учнів. Використання їх має позитивний вплив на формування усномовленнєвої компетентності школярів.

Література

1. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. Київ : Промінь, 2006. 256 с.
2. Хорошковська О. Н. Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у школах I ступеня з мовами викладання національних меншин України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2013. 160 с.
3. Яновицька Н. І. Формування граматичних умінь з української мови учнів початкових класів шкіл з польською мовою викладання : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2013. 110 с.